

УДК 338.431: 334.7

О. І. Мельник,

к. е. н., асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

В. С. Підгірна,

к. е. н., асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

Ю. О. Белінська,

дослідник кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРОХОЛДИНГІВ У НАПРЯМІ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

O. Melnyk,

Ph.D. in Economic Sciences, assistant,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

V. Pidhirna,

Ph.D. in Economic Sciences, assistant,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Y. Belinska,

researcher, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

MODERN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL HOLDINGS IN UKRAINE

У статті проаналізовано сучасний стан земельної детермінанти агрохолдингів в Україні та окреслено перспективи їх подальшого господарювання. Охарактеризовано структуру аграрного сектора економіки України та визначено роль і місце агрохолдингів у цій структурі. Обґрунтовано перспективи подальшої трансформації структури землекористування в умовах ринкової трансформації земельних відносин у сільському господарстві.

The article presents the analysis of the current state of agricultural holdings in Ukraine and demonstrates the prospects for their further development and functioning. The organizational and economic mechanism of construction of agroholdings is investigated. The activity of holdings in the agrarian sector of the economy is analyzed. The agrarian sector of Ukraine is highlighted in the context of rapid growth of production and export during the last decade. The importance of the agro-sector in the structure of the national economy is described. The topicality of recent trends in the sector and the prospects for accelerating the reform of the agrarian sector are considered. The purpose of the study is to substantiate the benefits of agroholdings compared to other types of agricultural producers, due to the benefits of large-scale commodity production, investment in agriculture and support for the development of rural areas.

Ключові слова: агрохолдинг, інвестування, конкуренція, сільськогосподарські угіддя, інновації.

Key words: agrobolding, investment, competition, farmland, innovations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Дослідження проблем і перспектив розвитку аграрного сектора економіки України доз-

волить сформулювати секторальні напрями підвищення конкурентоспроможності в контексті забезпечення стійкого економічного зростання агросектора на принципах інноваційності. На сучасному етапі розвитку аграрного сектора національної економіки актуаль-

ними є питання розвитку агрохолдингів та їх вплив на секторальну конкурентоспроможність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню особливостей розвитку агрохолдингів в Україні та проблем їх функціонування присвячені праці багатьох українських вчених економістів, як-от: В. Андрійчука, О. Бородіної, П. Гайдуцького, А. Гуторова, А. Данкевича, С. Дем'яненка, М. Кропивка, Ю. Лупенка, В. Месель-Веселяка, П. Саблука та ін. Але питання, пов'язані з земельною детермінантою розвитку агрохолдингів в Україні, потребують подальшого вивчення, що визначає актуальність цього дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою дослідження є аналіз рівня земельного забезпечення діяльності агрохолдингів в Україні та окреслення напрямів їх розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аграрний сектор є одним із провідних секторів економіки України. Станом на початок 2018 року площа сільськогосподарських угідь становила близько 41,5 млн га (69,0% території України, або майже 11,0% сільськогосподарських угідь світу), з яких 32541,3 тис. га — площа ріллі.

Із загальної площі сільськогосподарських угідь, станом на 1 січня 2018 року, 62,5% сільськогосподарських угідь припадало на сільськогосподарські підприємства (включаючи фермерські господарства), 35,5% — на громадян, 2% — на користувачів інших категорій, включаючи землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування.

У сучасних умовах в аграрному секторі економіки України поряд із основними видами аграрних формувань — господарські товариства, фермерські господарства, приватні підприємства, державні підприємства тощо, успішно здійснюють свою господарську діяльність великі аграрні підприємства або їх об'єднання, які в теорії та практиці господарювання все частіше називають агрохолдингами.

Основним стимулом до виникнення агрохолдингів є прагнення власників капіталу помножити його у довгостроковій перспективі, оскільки вартість капіталу, інвестованого в агробізнес, зростає сьогодні і може зростати у

довгостроковій перспективі [1, с. 141]. Тенденції розвитку аграрного сектора національної економіки зумовлені багатьма факторами, в тому числі його організаційною структурою. Зараз в Україні склалася бімодальна або дуальна структура організації аграрного сектора.

Структура аграрного сектора економіки України характеризується виділенням двох субсекторів: корпоративного (аграрні підприємства) та індивідуального (індивідуальні та сімейні сільські господарства) субсектора аграрного сектора [2, с. 4].

Процес появи та розвитку холдингових структур в Україні можна умовно розділити на три етапи:

— перший етап 2005—2010 рр., коли відбулось стрімке зростання вертикально інтегрованих структур;

— другий етап з 2011 по 2014 рр., який став перехідною фазою між періодами агресивної акумуляції ресурсів і підвищення ефективності виробництва;

— третій етап з 2014 р. по теперішній час, який передбачає подальший розвиток агрохолдингів в Україні до 2020 року на принципах інноваційності, ефективності та екологічної безпеки [3].

Період 2011—2014 рр. можна охарактеризувати поступовим уповільненням тенденції до накопичення землі у власності агрохолдингів, а пізніше її зменшенням, меншими обсягами залучених коштів, а також консолідацією ринків і переходу до підвищення ефективності ведення бізнесу.

Агрохолдинги — це специфічна форма володіння акціонерним капіталом, за якої материнська компанія, маючи контрольний пакет акцій інших підприємств, управляє ними і контролює їх діяльність, завдяки чому об'єднує їх у єдину організаційно-правову структуру з відповідними місією та цілями. Агрохолдинги, крім власних фінансових ресурсів, використовують кошти компаній-засновників, які у багатьох випадках мають власні банки, залучають іноземні інвестиції, зокрема дешеві кредити закордонних банків [4, с. 54].

У вітчизняному аграрному секторі економіки відбуваються процеси концентрації сільськогосподарських угідь у власності великих господарюючих суб'єктів (в основному це холдинги середніх розмірів) шляхом інтеграції та поглинання більш дрібних сільськогосподарських підприємств. Активніше за інших поглинаннями займаються аграрні компанії, які нещодавно стали публічними і виконують дані інвесторам обіцянки [2, с. 5].

Таблиця 1. Земельні ресурси 10 найбільших агрохолдингів України за 2012–2017 роки

Назва холдингової структури	Площа земельного банку, тис. га					
	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Ukrlandfarming	532	670	670	654	605	605
Агропросперіс	400	405	405	430	430	602,5
«Кернел» груп	369	400	400	390	385	430
«Мрія» Агрохолдинг	295	315	320	360	370	370
Миронівський хлібопродукт	280	295	261	261	250	250
Українські аграрні інвестиції	260	260	320	245	220	185
Астарта - Київ	245	245	245	180	185	151
HarvEast	220	204	197	150	151	137
Агрогон	209	160	151	136,7	137	127
Sintal Agriculture	150	150	150	130	127	122
Загальна земельна площа 100-та найбільших агрохолдингів	6381,2	6593,1	5956,1	6425,2	6326,3	6329,05

Джерело: сформовано авторами на основі даних <https://latifundist.com> [5].

Нині в Україні нараховується більше 100-та великих агрохолдингів, які обробляють більше ніж 6329,05 тис. гектарів землі. Такі структури активно інвестують фінансові активи в аграрний сектор економіки України (табл. 1).

Проаналізувавши дані таблиці, впливає, що у 2012 році загальна площа 100-та агрохолдингів становила 6381,2 тис. га, у 2013 році у порівнянні з 2012 роком площа зросла на 211,9 тис. га, у 2014 році — зменшилась на 425,1 тис. га, у 2015 році — зросла на 44 тис. га у 2016 році — зменшилась на 54,9, у 2017 році — зменшилась на 52,15 тис. га.

Слід відзначити, що в Україні структура землеволодіння незбалансована із структурою землекористування, оскільки земельні ресурси належать одному суб'єкту, а використовуються іншими. Тому стрімкого поширення набули земельні відносини у сфері оренди земель сільськогосподарського призначення аграрними товаровиробниками різних організаційно-правових форм господарювання [6, с. 134].

Головним аспектом дослідження діяльності агрохолдингів є свідчення того, що основним шляхом їх створення є інвестування капіталу, іноземного чи вітчизняного походження, спочатку в переробну промисловість, що забезпечує значно швидший його обіг і окупність. Зокрема це стосується хлібопекарської, олієжирової, цукрової, борошномельної, м'ясо-молочної промисловості.

Подальшим етапом інвестування є сфера збуту продукції через розбудову власної торговельної мережі і логістики. З накопиченням необхідних фінансових ресурсів уже на третій стадії створювалося власне сільськогосподарське виробництво через оренду земельних і частково майнових паїв й закупівлю необхідних ресурсів, насамперед сучасної техніки.

Завдяки застосуванню новітніх технологій у виробництві та переробці продукції сільськогосподарства, можливостей контролю за дотриманням технології на всіх її етапах, запровадженню необхідних стандартів якості, агрохолдинги мають безперечні конкурентні переваги порівняно з іншими формами ведення агробізнесу. Так, тільки на великих сучасних переробних підприємствах можна досягти необхідної глибини переробки сільськогосподарської продукції, асортименту, якості, та, як наслідок, економічної ефективності [7, с. 13].

На сьогодні в Україні найбільшим ефективними агрохолдингами є "Ukrlandfarming", "Агропросперіс", "Кернел", "Мрія", "Миронівський хлібопродукт", "Українські аграрні інвестиції", "Астарта-Київ", "HarvEast" та інші.

Секторальна конкуренція в аграрному секторі економіки України зумовлює переважно кризовий стан галузі й більшості сільськогосподарських виробників (агрохолдинги у цих процесах є винятком). Водночас присутній політичний тиск таких чинників галузевої конкуренції, як постачальників матеріально-технічних засобів та покупців вирощеної продукції, що впливає на ефективність виробництва [8, с. 4]. До того ж агрохолдинги у цих процесах мають явні конкурентні переваги.

Ключовою спеціалізацією агрохолдингів в Україні є рослинництво. Так, питома вага вартості продукції рослинництва у виручці від реалізації становить більше 80%, що зумовлено високим рівнем її рентабельності. Наприклад, рентабельність виробництва насіння соняшнику в сільськогосподарських холдингах — 60—70%, цукрових буряків — 30—40%, ріпаку — 25—30%, зернових культур — 10—15% [9].

Процес концентрації земель в руках великих компаній відбувається за рахунок зменшення кількості "самостійних" малих і середніх

сільськогосподарських підприємств. Перерозподіл земель характеризується переуступкою корпоративних прав на оренду між великими господарствами і агрохолдингами та посиленням конкуренції на ринку оренди землі. До прикладу, більш сильними вертикально-інтегрованими структурами були придбані такі агрохолдинги: "ММК ім. Ілліча", "Райз-Агро", "Дакор Агро Холдинг" і "Укррос". Тепер активи перерахованих корпоративних структур контролюються іншими, що зуміли залучити значні іноземні та вітчизняні інвестиції для розширення.

За прогнозами науковців, агрохолдинги зосередять у своїх руках до 54% українських земель. При цьому, навіть за умов відміни мораторію на продаж землі, масова купівля земель є малоімовірною, зважаючи на великі фінансові витрати та організаційні труднощі [10].

Укрупнення земельних масивів агрохолдингів значною мірою обумовлено перевагами інтегрованих структур:

— по-перше, значна економія на масштабах придбання засобів виробництва;

— по-друге, це нові умови застави — сільськогосподарська продукція є заставою для несільськогосподарської діяльності холдингів, особливо у сезон її з'являється багато, а це — значна кредитна маса, що починає фінансувати діяльність, яка жодним чином з сільським господарством не пов'язана [11].

Проблемними питаннями при розширенні земельних масивів агрохолдингів є випадки, коли: договори оренди не проходять державну реєстрацію, а в тих, що пройшли, реєстраційний напис не дозволяє судити про те, яким органом і коли була проведена реєстрація; договори не містять усіх істотних умов договорів оренди та усіх додатків, при цьому тривалий час умови договорів не переглядаються; короткострокова оренда земельних часток є потенційно проблемним моментом у зв'язку з необхідністю переукладання договорів оренди після оформлення права власності на земельні паї та отримання власниками актів на право власності на земельну ділянку; оренда не витребуваних паїв також потенційно проблематична у зв'язку з можливістю витребування паїв їх власниками та достроковим припиненням оренди [12].

Особливо важливими функціями державного управління щодо аграрного сектора економіки України є створення таких умов, які будуть не лише стимулювати кожного виробника реагувати на запити споживачів, але й примушувати пристосовуватися до платоспроможного попиту, своєчасно регулювати обсяги структури виробництва, удосконалювати споживчі власти-

вості харчових продуктів. Досягненню цієї мети має сприяти реформування цінового механізму в сільському господарстві. Ціни повинні відображати рівень суспільної корисності продукту, взаємодіяти із системою нецінових важелів державної підтримки сільського господарства.

У ході подальшого розвитку аграрного сектора будуть відбуватися організаційні та структурні зміни розукрупнення одних і поглинання та злиття інших господарств. Водночас у визначенні ефективної організаційно-економічної структури аграрних підприємств важливу роль відіграватимуть типи господарств за соціально-економічною природою при домінуючій ролі приватної власності [2, с. 5]. Натомість агрохолдинги відіграватимуть визначну роль у формуванні цієї структури та трансформації структури агросектора економіки України в цілому.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи діяльність агрохолдингів в Україні можна стверджувати, що їх роль у розвитку аграрного сектора є значною і буде підвищуватися в перспективі. Буде продовжуватися процес концентрації сільськогосподарської землі агрохолдингами через її оренду та банкрутство неефективних аграрних підприємств. Ці процеси потрібно враховувати при формуванні аграрної політики держави та програм підтримки розвитку сільських територій. У контексті тенденцій розвитку агрохолдингів в Україні найважливішим є сприяння розширенню фундаментальних досліджень у рамках напрямів, пріоритетних у світовому та національному масштабах, формуванню і реалізації на їх основі власних інноваційних проектів, придбання і значному поширенню серед агровиробників найсучасніших і найефективніших зарубіжних розробок, а також створенню систем підготовки спеціалістів галузі, адекватної сучасним запитам.

Література:

1. Данкевич А.Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. — 2015. — № 5. — С. 139 — 147.
2. Лопатинський Ю.М. Особливості трансформації структури аграрного сектора економіки України / Ю.М. Лопатинський, О.І. Мельник // Агросвіт. — 2013. — № 18. — С. 3—10.
3. Український клуб аграрного бізнесу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holdings_2015_demo.pdf

4. Хірівський Р.П. Перспективи діяльності та розвитку холдингових формувань в межах вітчизняного АПК / Р.П. Хірівський // Сталий розвиток економіки. — 2012. — № 13. — С. 53—58.

5. Бондарь К. ТОП-100 латифундистов України 2017 / Національний агропортал Latifundist.com [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/top-100-latifundistov-ukrainy>

6. Мельник О.І. Вплив структури землезабезпеченості в аграрному секторі економіки України на конкурентоспроможність сільгоспвиробників / О.І. Мельник // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 24. — С. 130—136.

7. Дем'яненко С.І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? / С.І. Дем'яненко. — К.: Ін-т економічних досліджень та політ. консультацій, 2008. — 20 с.

8. Саблук П. Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України / П. Саблук // Економіка України. — 2008. — № 12. — С. 4—8.

9. Дудар Т.Г. Оцінка потенціалу і ринкових позицій аграрних холдингів / Т.Г. Дудар // Економіка АПК. — 2016. — № 11. — С. 84—90.

10. Бородіна О.М. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.; за ред. В.М. Геєця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. — К.: НАН України, Ін-т екон. та прогноз. — 2016. — 56 с.

11. Левада О.В. Еколого-економічний аналіз меліорації агроландшафтів [Електронний ресурс] / О.В. Левада. — Режим доступу: <http://conferencemdp.org.ua/viewtopic.php?t=419&sid=d7490ebb6d79816685984fce47d9a83>

12. Шиян В.Й. Агрохолдинги в системі господарських структур / В.Й. Шиян, І.В. Горковенко // Вісник ХНАУ / Серія: Економічні науки. — 2011. — № 5. — С. 43—50.

References:

1. Dankevych, A. (2015), "Prerequisites and basic principles of development of agroholdings", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 138—147.

2. Lopatynskiy, Yu. and Melnyk, O. (2013), "Peculiarities of ukraine agrarian structure transformation", *Ahrosvit*, vol. 18, pp. 3—10.

3. Ukrainian Agribusiness Club (2015), "Doing Agribusiness in Ukraine 2015", available at: http://ucab.ua/files/Survey/Doing/Doing_2015_ukr_web.pdf (Accessed 10 May 2018).

4. Khriv's'kyj, R. (2012), "Prospects of activity and development of holding formations within the

domestic agroindustrial complex", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 13, pp. 53—58.

5. Bondar, K. (2017), "Top 100 latifundystov UKRAINE 2012", National ahroportal Latifundist.com, [Online], available at: <http://latifundist.com/rating/top-100-latifundistov-ukrainy> (Accessed 10 May 2018).

6. Melnyk, O. (2013), "Impact of the structure of land management in agricultural sector of the economy of ukraine on the competitiveness of agricultural producers", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 24, pp. 130—136.

7. Dem'ianenko, S. (2008), *Ahrokhodynhy v Ukraini: dobre chy pohano? [Agroholdings in Ukraine: good or bad?]*, IED UAAN, Kyiv, Ukraine.

8. Sabluk, P. (2008), "Status and prospects of development of agroindustrial complex of Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 12, pp. 4—8.

9. Dudar, T. (2016), "Estimation of potential and market positions of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 84—90.

10. Borodina, O. (2016), *Ukrains'ka model' ahrarnoho rozvytku ta ii sotsioekonomichna pereoriantatsiia [Ukrainian model of agrarian development and its socioeconomic reorientation]*, IAN UAAN, Kyiv, Ukraine

11. Levada, O. (2015), "Ecological-economic analysis of land reclamation of agro-landscapes", available at: <http://conferencemdp.org.ua/viewtopic.php?t=419&sid=d7490ebb6d79816685984fce47d9a83> (Accessed 10 May 2018).

12. Shyian, V. (2011), "Agroholdings in the system of economic structures", *Visnyk KhNAU*, vol. 5, pp. 43—50.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2018 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73